

TÜRKİYE'DE HAYVAN GÖNENCİ (REFAHI) İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER*

Aşkın Yaşar¹@

Serdar İzmirli¹

Legal Arrangements related to Animal Welfare in Turkey

Özet: Hayvan gönenci konusu, 1960'lı yılların başından itibaren dünyanın farklı yerlerinde ele alınan ve tartışılan bir konu olmuştur. Günümüzde ise Avrupa Topluluğu kuruluşları ve üye ülkelerde hayvan gönenci konusunda önemli gelişmeler kaydedilmiş ve birçok yasal düzenlemeler yapılmıştır. AB'de hayvan gönenci mevzuatı çerçevesinde hem et, süt, deri, yün, yumurta üreten ve spor amaçlı olarak çiftlikte yetiştirilen hayvanlar, hem de deney ve bilimsel çalışmalar için yetiştirilen hayvanlar için düzenlemeler olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de bu kapsamda çıkartılan ilk kanun 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'dur. Kanunda hayvanların sahipliği, bakımı ve nakliyesi gibi birçok konuda hayvan gönenci kriterleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Hayvanların yetiştirilmesi, nakliyesi, kesimi ve öldürülmesi, deneysel ve bilimsel amaçlarla kullanımlarını düzenleyen hayvan gönenci ile ilgili bazı yasal düzenlemeler, AB ile ortaklaşa hazırlanan "Veterinerlik Çerçeve Yasa" tasarısında, "Hayvan Gönenci" başlığı altında bir bölüm olarak verilmiştir. Bu çalışmada Türkiye'de çiftlik hayvanları, ev ve süs hayvanları ve bilimsel amaçlı olarak kullanılan deney hayvanları ile ilgili yürürlükte ve taslak aşamasında olan hayvan gönenci yasa ve yönetmelikleri değerlendirildi. Bu çerçevede çiftlik hayvanları, ev ve süs hayvanları ve bilimsel amaçlı olarak kullanılan deney hayvanları ile ilgili farklı yasal düzenlemelerin yürürlükte olduğu belirlendi.

Anahtar Kelimeler: Hayvan, Hayvan gönenci (refahi), Mevzuat, Yasal düzenlemeler

Summary: Subject of animal welfare has been considered and discussed since the beginning of 1960s in different parts of the world which has result the acceptance of "Universal Declaration of Animal Rights". Now a days, many significant developments and legal regulations have been declared about animal welfare by Organizations in EU and other member countries. It was observed that there are arrangements for animals producing for meat, milk, leather, wool, egg and animals bred for sportive purposes in a farm and also for animals bred for experiment and scientific studies in the frame of animal welfare regulations. First law issued in this scope in Turkey is Animal protection Act no 5199. Humanitarian criterions in lots of subjects such us ownership, maintenance and transportation of animals were tried to be established in the Act. Some legal arrangements related with animal welfare such as breeding, transportation, slaughtering and killing and usage with experimental and scientific purposes of animals, have been being tried to obtain in the draft "Veterinary Frame Act" prepared jointly with EC under the section entitled as "Animal Welfare". Acts and regulations of animal welfare in force and in draft stage in Turkey which are related with farm animals, pet and companion animals and experimental animals shall be discussed in this study. In this frame, there are seven legal regulations of farm animals, six legal regulations of pet and companion animals and five legal regulations of experimental animals which are in force was determined.

Key Words: Animal, Animal welfare, Legislations, Legal preparations

Giriş

Hayvanların bakımına verilen değer insanlara yönelik empati duygularımıza ve umursama gibi dik-kate alma çabalarımıza da yansır (Anon, 2005).

Toplumlar, çiftlik hayvanı gönenciyle ilgili konularda artan bir şekilde daha yakından ilgilenebilmektedirler (Grandin, 2005). Gelişmiş ülke toplumları özellikle gıda amaçlı yetiştirilen hayvanlar için daha iyi şartları ortaya koyma gereksinimi duymaktadırlar. Birçok gelişmiş ülke, tüm önemli türler için uygun yasalarla desteklenen gönenc kodları ortaya koymaktadır (Phillips, 2004).

Hayvan gönenci yasaları Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin büyük bir kısmında uzun yıllardan beri uygulanmaktadır. Avrupa'da hayvan gönenci mevzuatı içerisinde büyük bir hızla gelişen kanatlı, buzağı ve domuz yetiştirme sistemleri ile ilgili konulara öncelik

verilmiştir. Bu nedenle son yıllarda Avrupa'da hayvan gönenci mevzuatının gelişmesi özellikle çiftlik hayvanlarının barındırma koşulları, nakilleri ve kesimi konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Hayvanların korunması ve gönenci ile ilgili olarak 1 Mayıs 1999 tarihli Amsterdam Antlaşmasında, ilk kez hayvanların "hissedebilen varlıklar" olduğu belirtilmiştir. Hayvan gönenci, Almanya'da 2002 yılından itibaren Anayasada yerini alarak ülke hayvancılık politikasının temel hedeflerinden biri haline gelmiştir (Hartung ve Briese, 2005).

Çalışmada, Türkiye'de yürürlükte ve taslak aşamasında olan hayvan gönenci yasa, yönetmelik, tebliğ ve kararlar uluslar arası uygulamalarla karşılaştırılarak değerlendirildi.

Hayvan Gönenci Kavramı

Bazı bilim adamları 1960 sonrası bilimsel de-

ğerlendirmelerde, hayvanların mutluluk ve acı kapasitelerinin, onların gönençlerinde merkezi bir nokta olduğunu kabul etmişlerdir. Ne sağlık, ne stres ne de uygunluk ya da yeterlilik hayvanların iyi bir gönençe sahip olduğu anlamına gelmez. Gönenç, hayvanın ne hissettiğine bağlıdır (Duncan ve Fraser, 1997).

Duygu temelli bir yaklaşımla hayvan gönenci acı, korku, açlık ve susuzluk gibi olumsuz durumlara indirgenebilir. Konfor, rahatlık ve sosyal etkilemeler gibi pozitif durumlar düzeltilebileceği için bilimin görevi, hayvanların yaşamlarının bu yönünü araştırıp anlamak ve ona göre gönençe uygun çözüm üretmek olmalıdır. 1970'li yıllarda hayvanların davranış ve tercihlerini belirlemek amacıyla çeşitli ortamlarda yapılan araştırmalar da bunu doğrulamakta; hayvanların yaşamlarını daha korkusuz, sıkıntısız ve az acı veren ortamlarda geçirmek istediklerini ortaya koymaktadır (Duncan ve Fraser, 1997).

Appleby ve Hughes'e (1997) göre gönenç, "iyi halde olmak, mutluluk anlamında" ve tam olarak "iyi bir halde olma durumu"nu belirtir. Hayvanlar ancak kendi doğal çevrelerinde uyum içerisinde tam bir zihinsel ve fiziksel sağlık durumundadırlar. Gönenç kelimesinin anlamı zaman içerisinde değişmiş ve günümüzde genel olarak hayvanın durumunu ve sahip olduğu pozisyonun düzeyini belirtmek için kullanılmaktadır. Gönenç, çok kötüden-çok iyiye doğru değişebilir. Gönenç kavramını sadece hayvanın problemlerinin olup olmadığını gösteren bir kavram olarak değil; bilimsel bir kapsamda kullanmak için, her zaman "bir hayvanın gönenç" düzeyinin belirlenmesi ya da tanımlanması gereklidir (Appleby ve Hughes, 1997).

Hayvan gönenci kavramının bilimsel ve geniş bir tanımı "çiftlik, pet, arkadaş, egzotik, laboratuvar ve vahşi hayvanların bakım, beslenme, barındırma, yetiştirme, nakliye, kesim, tedavi ve bilimsel araştırmalarda kullanımı sırasında ağrı, acı ve ıstıraptan uzak sağlık, mutluluk ve iyilik hallerinin sağlanması" şeklinde yapılmaktadır (Yaşar, 2005a-b).

Türkiye'de Hayvan Gönenci Konusundaki Gelişmeler

AB ülkeleri ve gelişmiş ülkeler (refahı) hayvansal üretimde ve ticaretle hayvan sağlığı yanında hayvan gönenci açısından da standartlar getirmiştir. Ülkemizde başta kanatlı sektörü olmak üzere önemli bir potansiyele sahip olan hayvancılık işletmelerinin AB onay numarası alması için hayvan gönenci önemli kriterler arasındadır (Arık, 2005).

Türkiye'de hayvan gönenci konusunun temel dayanağı Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB) tarafından 2004 yılında çıkarılan "Hayvanları Koruma

Kanunu¹" dur. Bu kanun çerçevesinde ÇOB, yerel yönetimler ve gönüllü kuruluşlar (hayvanları koruma dernekleri vb) Kanunun temel uygulayıcıları olarak belirtilmektedir. Akıncioğlu'na (2005) göre Kanun, hayvanların korunması ve katliam şeklindeki imhalarının engellenmesi amacıyla bir dizi önlemler getirmektedir. Öldürmenin önlenmesi için temel dayanak kısırlaştırmadır. Bu nedenle Kanun, hayvanların kontrolünün kısırlaştırma, aşılama, sahiplenilmelerinin teşviği, saldırgan ve zayıf düşmüş hayvanlara barınak sağlanması gibi yöntemler kullanılarak yapılmasını öngörmektedir. Sözü edilen görevlerin bu kapsamda gerçekleştirilmesinde belediyelere de önemli sorumluluklar verilmiştir.

Türkiye'de hayvan gönenci konulu ilk bilimsel toplantı 9-10 Haziran 2005'te Ankara'da düzenlenen "Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı"dır. Konferans "Avrupa Birliği Veteriner Müktesebatına Türkiye'nin Uyumlaştırılmasının Desteklenmesi Projesi" kapsamında, Almanya ve Türkiye arasında akdedilen TR02/1B//AG-01² sayılı Eşleştirme Projesi çerçevesinde, özel bir faaliyet olarak düzenlenmiştir. Projenin hayvan gönenci bölümü başta Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü olmak üzere Tarım ve Köyişleri Bakanlığına (TKB) bağlı birimlerin veteriner hekimliği mevzuatı, hayvan sağlığı, veteriner halk sağlığı ve hayvan gönenci alanlarında ilgili AB standartları ile uyumlaştırılması amacıyla hazırlanmıştır (Hartung ve Briese, 2005).

Bu yasal ve bilimsel gelişmeler yanında hayvan gönenci eğitim-öğretimi alanında da gelişmeler olmuştur. Türkiye'deki bazı Veteriner Fakültelerinde hayvan gönenci dersi ya zorunlu ya da seçmeli olarak müfredata girmiştir.

Yasal Düzenlemeler

Yaşar ve Yerlikaya'ya (2004) göre, AB ülkelerinde uygulanan hayvan gönenci mevzuatının değerlendirilmesinde, genelde çiftlik hayvanlarının, özelde ise vahşi hayvanat bahçesi hayvanları ve deney hayvanlarının gönencinde bakım-besleme, taşınma ve kesim sırasında hayvan gönenci üzerinde titizlikle durulduğu söylenebilir. Genel olarak hayvanların barınma şartlarının doğal davranışlarına, huzur ve mutluluğuna yönelik olarak düzenlenmesi istenmektedir. Ayrıca, hayvanların yeterli miktar ve kalitede yem, su ve havalandırma şartlarına sahip olması; reproduktif aktivite ve davranışlarını doğal yaşamına uygun bir şekilde sergileyebilmesini sağlayacak tedbirlerin alınmasını içermektedir. Hayvanları taşıyacak araçların onların gönençlerini bozmayacak yeterli donanıma

1. 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, 01 Temmuz 2004 tarih ve 25509 nolu Resmî Gazete

2. Twinning Project (Eşleştirme Projesi, Twinning No: TR02/AG/01, Proje No: TR 0203.05) Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yürütülüyor. Almanya ve Türkiye Arasında 2004 yılında başladı ve iki yıllık bir proje olup AB Eşleştirme Projesi olarak sürdürülmektedir.

sahip olması; hayvanların sıkışık ve rahatsız edilmeyecek tarzda taşınması, bakım ve besleme şartlarının sağlanması; sekiz saatten uzun süren seyahatlerde hayvanların dinlendirilmesi gerekmektedir. Kesilecek hayvanların mezbalalarda korkutulmaması; kesimin en uygun şartlarda, hızlı ve acı çekirtmeden yapılması için gerekli önlemlerin alınması da yukarıda belirtilen hayvan gönenci ile ilgili yasal düzenlemeler içinde yer almaktadır. Belirtilen bu durumların genel olarak deney hayvanları ve vahşi hayvanlar için de geçerli olduğu söylenebilir.

Türkiye'de TKB'ye bağlı Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülen Twinning Projesi³ çerçevesinde, mevzuatını Avrupa Birliğine uyumlu hale getirebilmek ve hayvan gönenciyle ilgili yasal zemini oluşturabilmek amacıyla Avrupa Birliğinin 91/628/EEC⁴, 93/119/EEC⁵ ve 98/58/EEC⁶ sayılı sırasıyla nakliye sırasında hayvanların korunması, hayvanların kesilmesi sırasında korunması ve çiftlik hay-

vanlarının korunması ile ilgili direktifleri temel alan ve hayvanların korunması ve gönenci ile ilgili söz konusu direktiflerle uyumlu olarak Eşleştirme Projesi çerçevesinde "Hayvanların Refahı, Güvenliği ve Korunması Kanun Tasarısı" hazırlanmış fakat Çevre ve Orman Bakanlığının "Hayvanları Koruma Kanunu"nun daha erken Meclis'e sunulması ya da çıkması sonucu ve taslak aşamasında olan "Veteriner Kanunu"nun IV. Kısımında "Hayvanların Korunması ve Refahı" başlığı altında ilave edilmiştir (Yaşar ve Yerlikaya, 2004).

Bu kanun⁷ ile genel olarak ülkemiz için eleştirilerek konu olan hayvanların korunması ve kötü muamelelere maruz bırakılması gibi sorunların yasal zeminde ortadan kaldırılması ve dolaylı olarak Avrupa Birliğine uyum konusunda olumlu bir adım daha atılması hedeflenmiştir.

Türkiye'de hayvan gönenci ile ilgili mevcut ve taslak aşamasında olan kanun ve yönetmeliklerin listesi Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Türkiye'de Hayvan Gönenci İle İlgili Mevzuat Listesi

No.	Mevzuat Metninin Başlığı	Resmi Gazete	
		Tarihi	Sayısı
1989/13724	Hayvanların Uluslararası Nakil Sırasında Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesine Ek Protokolün Onayına Dair Karar	15.02.1989	20081
	Ev ve Süs Hayvanları Satış, Barınma ve Eğitim Yerlerinin Kuruluş, Açılış, Ruhsat, Çalışma ve Denetlenme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik	28.04.2000	24033
	Hayvan Pazarlarının Ruhsatlandırılma ve Denetleme Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ. No: 2000/34 (TKB)	15.09.2000	24171
2001/3214	Hayvan Pazarlarının Ruhsatlandırılma ve Denetleme Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ. No:2001/25 (TKB)	02.10.2001	24541
	Kurban Hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığına Yürütülmesine Dair Karar (Bakanlar Kurulunun Kararı)	21.11.2001	24590
	Ev ve Süs Hayvanları Satış, Barınma ve Eğitim Yerlerinin Kuruluş, Açılış, Ruhsat, Çalışma ve Denetlenme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (TKB)	27.11.2001	24596
4934	Kurban Hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığına Yürütülmesine Dair Yönetmelik (DİB)	18.08.2002	24850
	Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin Onaylanması Hakkında Kanun	22.07.2003	25176
2003/6168	Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin Onayı Hakkında Karar	20.10.2003	25265
	Hayvancılık İşletmelerinin Kuruluş, Çalışma, Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik (TKB)	05.03.2004	25393
	Ruhsatsız ve Kaçak Hayvan Kesiminin Önlenmesine Dair İzmir Valiliği İl Hıfzısıhha Kurulu Kararı. No: 2004/2	05.03.2004	25393
5199	Deney ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Deney Hayvanlarının Korunması, Deney Hayvanlarının Üretim Yerleri ile Deney Yapacak Olan Laboratuvarların Kuruluş, Çalışma, Denetleme, Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik (TKB)	16.05.2004	25464
	Hayvanları Koruma Kanunu (ÇOB)	01.07.2004	25509
	Kurban Hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığına Yürütülmesine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik (DİB)	20.09.2005	25942
	Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği	12.05.2006	26166
	Hayvan Deneyleri Etik Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik	06.07.2006	26220
	Denetim Elemanlarının Nitelikleri, Denetim ve İzlemeye İlişkin Usul ve Esaslar Yönetmeliği Taslağı (ÇOB)		
	Hayvanları Koruma Kanunu Kapsamında Hayvan Deneyleri Etik Kurulunun Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik Taslağı (ÇOB)		
	Hayvanları Koruma Kanunu Kapsamında Ev ve Süs Hayvanı ve Kontrollü Hayvanları Bulundurma ve Sahiplenme Şartları ile Yerel Hayvan Koruma Görevlileri ve Ev ve Süs Hayvanı Satan Kişilere Verilecek Eğitime Dair Yönetmelik Taslağı (ÇOB)		
	Hayvanları Koruma Kanunu Kapsamında Sahipsiz Hayvanların Toplatılması, Bakılması, Hayvan Bakımevlerinin Çalışma Usul ve Esasları ile Mahalli İdareler ve Yerel Hayvan Koruma Görevlilerinin Sorumluluklarına Dair Yönetmelik Taslağı (ÇOB)		
	Hayvanları Koruma Kanunu Kapsamında İdari Para Cezalarında Kullanılacak Makbuzların Şekli Dağıtımı ve Kontrolü ile İlgili Usul ve Esaslarla İlişkin Yönetmelik Taslağı (ÇOB)		
Hayvanların Nakilleri Sırasında Korunması ve Refahı Yönetmeliği Taslağı (TKB)			
Çiftlik Hayvanlarının Refahı ile İlgili Yönetmelik Taslağı (TKB)			
Hayvanların Kesimi ve Öldürülmesi Esnasında Hayvan Refahının Korunması ile İlgili Yönetmelik Taslağı (TKB)			

3. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (2004) Twinning Project. Almanya ve Türkiye Arasındaki AB Eşleştirme Projesi, Twinning No: TR02/AG/01, Proje No: TR 0203.05. "Hayvan Refahı Yasa Tasarısı" çalışmaları.
4. Council Directive 91/628/EEC of 19 November 1991 on the protection of animals during transport and amending Directives 90/425/EEC and 91/496/EEC Official Journal L 340 , 11/12/1991 p. 0017 – 0027.
5. Council Directive 93/119/EC of 22 December 1993 on the protection of animals at the time of slaughter or killing Official Journal L 340, 31/12/1993 p. 0021 – 0034.
6. Council Directive 98/58/EC of 20 July 1998 concerning the protection of animals kept for farming purposes Official Journal L 221 , 08/08/1998 p. 0023 – 0027.
7. 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, 01 Temmuz 2004 tarih ve 25509 nolu Resmi Gazete

Hayvanları Koruma Kanununun ilk uygulama yönetmeliği⁸ 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Yönetmelikte; evde ve sokakta yaşayan hayvanların kayıt altına alınması, sahihsiz hayvanların kısırlaştırılması ve bakımı, yerel yönetimlerin bahsedilen bu hayvanlarla ilgili görev ve sorumlulukları, hayvan bakımevlerinin kuruluş ve çalışmaları ele alınmıştır. Bu yönetmeliğin hayvan gönenci bakımından önemli iki ayağı bulunmaktadır. Birincisi sahihsiz ve başıboş hayvanların kayıt altına alınmaları bakımları ve kısırlaştırıldıktan sonra uygun görülenlerin yeniden kendi ortamlarına bırakılmaları, ikincisi ise; hayvan sahiplerine çeşitli sorumluluk ve yükümlülükler getirmesidir. Yönetmeliğin 10. maddesinin c fıkrasında; hayvan sahiplerinin hayvanlarının her türlü etolojik ihtiyaçlarını karşılamak, gerekli aşılarını ve tedavilerini veteriner hekime yaptırmak ve sağlığına dikkat etmekle yükümlü olduklarını belirtmesi, hayvan sahiplerinin sahip oldukları hayvanlarının sağlık, mutluluk ve iyiliklerini yani gönenc durumlarını sağlamaları açısından yönetmelikte üzerinde durulması gereken bir konudur.

Bilimsel ve eğitim-öğretim amaçlı çalışmalarda deney hayvanlarının kullanılmasını düzenlemek ve etik bir çerçeve oluşturmak amacıyla 2006 yılında Hayvan Deneyleri Etik Kurullarına ilişkin yönetmelik⁹ yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik ile hayvan deneyleri merkezi etik kurulunun kuruluş, çalışma yöntemi ve görevleri ile hayvan deneyleri yerel etik kurullarının kuruluş, görev ve çalışma ilkeleri belirlenmiştir. Merkezi Etik Kurulunun oluşturulması, yerel etik kurulların uyması gereken etik ilkelerin belirlenmesi ve yerel etik kurullarının denetlenmesini sağlaması amacıyla Merkezi Etik Kurula düzenleyici ve denetleyici bir 'üst kurul kimliği' kazandırması bakımından önemlidir. Ayrıca yönetmeliğin 14. maddesinde; Hayvan Kullanımı Etik Kurullarının hayvanların kullanıldığı araştırmalarda hayvan gönenci bakımından araştırmaya izin verme aşamasında göz önünde bulundurduğu 3R prensibine - replacement, reduction ve refinement- yer verilmesi, deneylerde hayvan kullanımının gönenc bakımından ele alınması açısından oldukça önemlidir. Bu prensip sırasıyla; mümkünse alternatif metotların kullanılmasını, gerekli en az sayıda hayvan kullanılmasını ve her bir hayvanda minimum acı ve ağrıya yol açılmasını ifade etmektedir.

Çiftlik hayvanlarının gönenci ile ilgili yönetmelik taslağı AB'nin 98/58/EC, 88/166/EEC, 99/74/EC, 91/629/EEC, 97/2/EC, 91/630/EEC, 2001/88/EC, 2001/93/EC sayılı Konsey direktifleri ve 2000/50/EC, 2002/4/EC, 97/182/EC sayılı Komisyon Kararlarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Yönetmelikte, ürün ve hizmetinden yaralanan çiftlik hayvanlarının türleri, gelişmesi, uyumu ve evcilleşme durumları ile fizyolojik, etolojik ihtiyaçları ve davranışları dikkate alınarak asgari standartların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Nakillerde hayvan gönenci ile ilgili yönetmelik taslağı AB'nin Hayvanların Uluslararası Taşınması Esnasında Korunması İçin Avrupa Sözleşmesinin İmzalanmasına İlişkin 21 Haziran 2004 Tarihli Konsey Kararı¹⁰ ve 91/628/EEC, 95/29/EC, 91/628 EEC, 411/98/EC, 639/2003, 64/432/EEC, 90/426/EEC, 91/68/EEC ve 92/65/EEC ile 94/273/EC, 2001/298/EEC, 1255/97 EC ile 1040/2003/EC sayılı konsey direktif ve kararlarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Yönetmelik taslağının amacı hayvanların gidecekleri yere eziyet edilmeden, güvenli ve sağlıklı varabilmelerini temin etmek olarak belirtilmiştir.

AB'de hayvanların kesimi ile ilgili olarak, Kesimi Yapılacak Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi¹¹, Kesimi Yapılacak Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin neticesinde 16 Mayıs 1988 Tarihli Konsey Kararı¹² ve 93/119/EC Sayılı Konsey Kararları uygulanmaktadır. Türkiye'de ise bu konuda henüz taslak aşamasında olan spesifik bir yönetmelik bile mevcut değildir. Ancak, "Kurban Hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığınca (DİB) Yürütülmesine Dair Yönetmelik" (Çizelge 1) çerçevesinde dini amaçlı kesime yönelik bir uygulama 2002 yılından itibaren yürürlüktedir.

AB, Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Hayvanları Korumak amacıyla ilgili Kurulun 24 Kasım 1986 Tarih ve 86 /609/EEC Sayılı Konsey Direktifini¹³ çıkarmış ve birliğe üye ülkelerde uygulamaktadır. Türkiye'de ise "Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Deney Hayvanlarının Korunması, Deney Hayvanlarının Üretim Yerleri ile Deney Yapacak Olan Laboratuvarların Kuruluş, Çalışma, Denetleme, Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik" (Çizelge 1) ile bu çerçevede bazı dü-

8. Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği, 12 Mayıs 2006 tarih ve 26166 nolu Resmî Gazete

9. Hayvan Deneyleri Etik Kurullarının Çalışma ve Esaslarına Dair Yönetmelik, 06 Temmuz 2006 tarih ve 26220 nolu Resmî Gazete

10. Council Decision of 21 June 2004 on the signing of the European Convention for the Protection of Animals during International Transport.

11. European Convention for the protection of animals for slaughter. Official Journal L 137, 02/06/1988 p.0027 - 0038.

12. 88/306/EEC: Council Decision of 16 May 1988 on the conclusion of the European Convention for the Protection of Animals for Slaughter Official Journal L 137, 02/06/1988 p. 0025 - 0026.

13. Council Directive 86/609/EEC of 24 November 1986 on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of animals used for experimental and other scientific purposes Official Journal L 358 . 18/12/1986 p. 0001 - 0028

zenlemeler yapılmıştır.

Hayvanat bahçelerindeki hayvanların gönencine ilişkin olarak 29 Mart 1999 tarihli Konsey Yönetmeliği 1999/22/EC'yi¹⁴ uygulamakta olup Türkiye'de bu konuda bir hazırlık henüz tespit edilememiştir. Ancak Hayvanları Koruma Kanunu Madde 22'de "İşletme sahipleri ve belediyeler hayvanat bahçelerini, doğal yaşama ortamına en uygun şekilde tanzim etmekle ve ettirmekle yükümlüdürler. Hayvanat bahçelerinin kuruluşu ile çalışma usul ve esasları Tarım ve Köyişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir" şeklinde bir düzenleme getirilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Hayvan gönenci, Avrupa Birliği içerisinde çiftlik hayvanlarına yönelik bir dizi yasal düzenlemeleri ve özellikle ticarete konu olan ve beraberinde ticarî kısıtlamalar getiren önlemleri içermektedir. Avrupa Birliği bünyesinde genelde çiftlik hayvanları özelde ise tüm hayvan türlerinin korunması amacıyla; "tüm çiftlik hayvanları ile ilgili altı, buzağularla ilgili üç, domuzlarla ilgili üç, yumurtacı tavuklarla ilgili üç, kesim sırasında koruma ile ilgili üç, nakliye sırasında koruma ile ilgili 10, hayvanat bahçelerindeki vahşi hayvanlarla ilgili bir, deneysel ve bilimsel amaçlarla kullanılan hayvanlarla ilgili bir" olmak üzere hayvan gönenci üzerine çıkartılan toplam 30 farklı yasal düzenleme yapılmıştır (Yaşar ve Yerlikaya, 2004). Özgür'e (2005) göre, Türkiye'de hayvan gönenci ile ilgili olarak veteriner hekimliği mevzuatı içerisinde bazı hükümler olsa da, veteriner hekimliği ve hayvancılık konularındaki hukuksal yapılanmaların tekrar gözden geçirilerek gönenc açısından yeniden değerlendirilmesi ve yapılandırılması gerekli görülmektedir. Bu çerçevede ilgili Bakanlıklar tarafından hem "Veteriner Kanunu Taslağı"nda hem de "Hayvanları Koruma Kanunu"nda ortak ve ayrı kanun hükümlerinin gerekli yönetmeliklerle açılacak olması, ortak çalışma grupları olmadan yasal düzenlemeler yapılması durumunda ciddi sıkıntılar yaratabileceği ileri sürülebilir. Nitekim Veteriner Kanunu Taslağı Dördüncü Kısım Madde 65-74'te yer alan "yetkilendirme, hayvan sahiplerinin sorumlulukları, hayvanların deney amacıyla kullanılması, ötenazi uygulanması, hayvanların kesimi, hayvanların nakli, izin verilmeyen hususlar" şeklinde verilen Kanun 5-14. Maddelerinde belirtilen hükümlerle aynı durumları ifade ediyor olmasının bu görüşü doğrular nitelikte olduğu söylenebilir.

Ank'a (2005) göre, son yıllarda dini amaçlı hay-

van kesimlerinde önemli gelişmeler sağlanmış, hayvanların yerel yönetimlerce belirlenen toplu kesim yerlerinde ehliyetli kişilerce kesilmesine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Hayvanları Koruma Kanunu Madde 12'de de dini amaçlı hayvan kesimlerinin düzenlenmesi Diyanet İşleri Bakanlığına, Madde 10'da çiftlik hayvanlarının bakımı, beslenmesi, nakliyesi ve kesimi sırasında hayvan gönenci sorumlulukları Tarım ve Köyişleri Bakanlığına devredilmiştir. Ancak Kanunun yürürlüğe girmesinin üzerinden birkaç yıl geçmesine rağmen hayvanların kesimi konusunda henüz bir yönetmelik çıkarılmamış olması bakanlığın bu konuda yeterli hassasiyeti ortaya koymadığı şeklinde yorumlanabilir.

Salgın hastalık çıkması durumunda hayvanların öldürülmesinin medyadaki görüntüleri insanların bu konudaki hassasiyetini artırmış, salgın durumunda hayvanların imha edilme biçim ve yöntemini düşündürmek ve gerekli hazırlıkları yapma zorunluluğunu doğurmuştur (Ank, 2005). Bu konuda 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabitası Kanunu çerçevesinde uygulamalar yapılmakta olup, hayvan gönenci çerçevesinde konunun hızla ele alınıp gerekli yönetmeliklerin çıkarılması son tavuk vebası olaylarında da kendini göstermiştir. Bu noktadan hareketle Özgür'ün (2005) de belirttiği gibi mevcut mevzuatı yeniden gözden geçirerek genel bir değerlendirme içerisinde bu çerçevede bütünleştirici değişikliklerin yapılmasının yararlı olacağı ileri sürülebilir.

Hayvan gönenci açısından en önde gelen meslek grubu olarak kabul edilen veteriner hekimlerin, mesleki uygulamalarda karşılaşılan problemlerin etik açıdan çözümlenmesinde bilgi ve deneyime olan gereksinimleri yadsınamaz bir gerçektir (Özen, 2005). Bunlara ek olarak, ilgili mevzuatın bilinmesi ve uygulanması (Özen, 2005; Yaşar, 2005a-b); mevzuatta tanımlanmamış durumlarda ise belirleyici ve tamamlayıcı özelliğe sahip olan mesleki birikimlerin harekete geçirilerek etik karar sürecinin işletilmesinin gerekliliği belirtilmiştir (Özen, 2005). Bu çerçevede Türkiye'de hayvan gönenci problemlerinin hızla çözümlenebilmesi için öncelikle konuyla ilgili bireylerin eğitiminin tamamlanması, gerekli yasal düzenlemelerin yerine getirilmesi ve bu düzenlemelerde yer almayan durumlarda veteriner hekimlerin etik karar mekanizmasını kullanması gerekecektir.

Sonuç olarak, hayvan gönencine sadece çiftlik hayvanlarının ihtiyacı olduğu düşüncesinin diğer pet, arkadaş, egzotik, vahşi, deney vb hayvanları di-

14. Council Directive 1999/22/EC of 29 March 1999 relating to the keeping of wild animals in zoos. Official Journal L 094 , 09/04/1999 P. 0024 - 0026

şarında bıraktığı için çok doğru olmadığı, Türkiye'de de hayvan gönencisiyle ilgili yasal düzenlemeler yapılırken en azından farklı hayvan türlerinin de göz önünde bulundurulduğu söylenebilir. Ayrıca hayvanların gönenci konusundaki yasal düzenlemelerin Avrupa düzeyine ulaşmasının Türkiye'de hayvan gönenci konusundaki eksiklerin giderilmesine, toplumsal bir ihtiyaç olarak gelişmeyen ancak AB ile uyum sürecinde yasal bir zorunluluk olarak gündeme getirilen hayvan gönenci ve hayvan korunması kavramları ile ilgili gelişmeler halkın ve hayvanlarla iç içe olan insanların bilinç ve duyarlılığının da artırılmasına katkı sağlayabileceği ileri sürülebilir.

Kaynaklar

- Akincioğlu, M. (2005). Hayvan Koruma Neyi Sağlayacaktır. Türkiye'de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı Bildiriler Kitabı, Pozitif Matbaacılık, Ankara. s. 15
- Anon. (2005). Eşleştirme Projesi Adına. Türkiye'de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı, Bildiriler Kitabı, Pozitif Matbaacılık, Ankara. s.2
- Appleby, M.C. and Hughes B.O. (1997). Introduction. In: Animal Welfare. Eds. Michael C. Appleby and Barry O. Hughes. University Press, Cambridge- UK. pp. XI-XII
- Arık, M. (2005). Türkiye'de Hayvan Refahı ile İlgili Mevzuatın Uygulanması. Türkiye'de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı Bildiriler Kitabı, Pozitif Matbaacılık, Ankara. s. 9-13
- Duncan, I.J.H. and Fraser, D. (1997). Understanding Animal Welfare. In: Animal Welfare. Eds. Michael C. Appleby and Barry O. Hughes. University Press, Cambridge- UK. pp. 19-31
- Grandin T (2005). Maintenance of Good Animal Welfare Standarts in Beef Slaughter Plants by Use of Auditing Programs, JAVMA, 226(3): 370-373
- Hartung, J. ve Briese, A. (2005). Önsöz. Türkiye'de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı, Bildiriler Kitabı, Pozitif Matbaacılık, Ankara. s.5-6
- Özen, R. (2005). Hayvan Gönencisinde Etik Karar Verme Süreci ve Temel Etik İlkeler. Türkiye'de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı Bildiriler Kitabı, Pozitif Matbaacılık, Ankara. s. 83-92
- Özgür, A. (2005). Hayvan Gönenci Açısından Türkiye'deki Veteriner Hekimlik Mevzuatının Değerlendirilmesi. Türkiye'de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı Bildiriler Kitabı, Pozitif Matbaacılık, Ankara. s. 49-52
- Phillips C (2004). Animal Welfare Matters, Australian Vet J 82(1&2): 63-64
- Yaşar, A. (2005a). Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi'nde Hayvan Gönenci Eğitimi. Türkiye'de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı Bildiriler Kitabı, Pozitif Matbaacılık, Ankara. s. 37-47
- Yaşar, A. (2005b). Tarihsel Bir Bakış Açısıyla Hayvan Gönenci: Veteriner Hekimliği Etiği, Hayvan Kullanım Etiği, Hayvan Gönenci ve Veteriner Hekim İlişkisi. Türkiye'de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı Bildiriler Kitabı, Pozitif Matbaacılık, Ankara. s. 53-66
- Yaşar, A. ve Yerlikaya, H. (2004). Hayvan Gönenci - Veteriner Hekimliği İlişkisi ve Avrupa Birliği'ndeki Yasal Düzenlemeler Üzerine Bir Araştırma. Vet.Bil.Derg., 20(4): 17-24